

ROMŠTINA A JAZYKOVÉ SVAZY

Michael Beníšek

25. Studentský workshop Žďárek (Jilemnice 29.–31. 5. 2009)

michael.benisek@gmail.com

1. Úvod

Romština

řada dialektů, společný základ, balkanizovaný (typol.) indoárijský (geneal.) jazyk

Balkánský jazykový svaz

Sprachbund, Linguistic Area, Convergence Area

geograficky ohraničená oblast > kulturní blízkost > dlouhodobý kontakt >

> jazyková konvergence

často nepřibuzné nebo vzdáleně příbuzné jazyky

Raná romština

předek všech dialektů

možná až 500 let v kontaktu s řečtinou (9. – 14. stol.)

ztráta infinitivu, finitní komplementace (*me kamam te xav* „já chci abych jedl“)

určitý člen, vztažné zájmeno < „kde“

14. – 15. stol.: migrace části dialektů mimo Balkán, přerušení kontaktu s balk. jazyky

vznik „nového“ infinitivu < zobecnění jedné osoby finitního slovesa v komplementaci

nový kontakt = na materiálu balkánské konstrukce vzniká nová „nebalkánská“ konstrukce

2. Indický jazykový svaz

indoárijské, drávidské, mundské jaz.; protoromština součástí do cca 8. stol.

Fonologie

retroflexní konsonanty

Evropa: ne (nebo ne tak frekventované)

v romštině: retroflexní okluzivy > */ɽ/ (např. *ḍomba* > *rom* „Rom, Cikán“)

někde dvojí r: alveolární vs. „jiné“ (uvulární, zdvojené, extrémně zřídka retroflexní)

= ztráta retroflexní variability (ɽ, ḍ, ṭh, ḍh, ɽ, ṭh > *ɽ)

retroflexní výslovnost nářečně extrémně omezená

většina posouvá fonetickou hodnotu

v části splývá s běžným /r/

Morfologie

morfologická kauzativa

Romština zachovala (-av-)

většina dialektů: neproduktivní kauzativa (např. *daral* „bojí se“ > *daravel* „straší“)

menšina dialektů: plně produktivní; ale jen tehdy jsou-li v kontaktních jaz. (např. turečtina, maďarština)

pod vlivem češtiny/slovenštiny posouvají význam: kauzativa > iterativa (*bikenel* „prodává“ > *bikenavel* „prodávává“ < * „nechává prodat“)

Syntax

dativní subjekt

děj, který není v moci/pod kontrolou subjektu = subjekt v pádu příjemce (beneficient, recipient)

např. Hin. *mujhe buxār hai* „mám horečku“ (*mujhe* já:DAT), *use mujhse nafrat hai* „ona mě nenávidí“ (*use* ona:DAT), *hamē mā milī* „potkali jsme matku“ (*hamē* my:DAT)

Romština: neexistuje

! zájmena 1PL *amen* a 2PL *tumen* společné tvary pro NOM a OBL (< DAT)

= zobecnění dativního subjektu pro značení subjektu ve všech kontextech

Lexikum

manžel, manželka < kastovní označení (socionyma/etnonyma)

v romštině: *rom* etnonymum + „manžel“ (*romñi* „Romka“, „manželka“)

rom – ztotožněno s ekvivalenty v kontaktních jazycích (manžel obecně)

3. Shrnutí

Romština typologicky není indický jazyk (přestože geneticky je indoárijský)

bližší balkánským jazykům

nejbližší vždy recentním kontaktním jazykům

definiční rysy jaz. svazů z minulosti:

produktivní/konzervované tehdy, existují-li podobné jevy/vlastnosti i v kontakt. jazycích

(např. kauzativa), jinak neproduktivní; srov. i pořadí 1. modifikátor 2. jméno, např. A S

v jazycích Indie i Evropy: hin. *barā ghar*, česky *velký dům*, rom. *baro kher*,

zmenšení variability (různé retroflex. fonémy > /ɽ/)

změna vlastnosti, obsahu (/ɽ/ > jiná fonetická hodnota; *rom* obecně „manžel“)

úplná ztráta jevu, fosilizace (dativní subjekty *amen*, *tumen*)

starý materiál > nová gramatika (finitní klauze > infinitiv, kauzativa > iterativa)